6. Карпов Н.С. Державний захист та забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у судочинстві за законодавством України / Н.С. Карпов, О.І. Габро // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2007. – Вип. 17. – С. 254–266.

7. Гузела М. До проблеми про захист свідків та потерпілих за законодавством України / М. Гузела // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали XII регіональної науково-практичної конференції / Львівський національний університет ім. І. Франка. – Львів, 2006. – С. 407–409.

8. Рекомендація № R (97) 13 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо залякування свідків і прав сторони захисту від 10 вересня 1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/6b6c1e2e6ad3e2fcc225745c0034f4cc/7442a47eb0b374b9c2257d8700495f8b/$FILE/Рекомендація%20№%20R%20(9)%2013.pdf.

9. Рекомендація № R (85) 11 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо положення потерпілого в рамках кримінального права і кримінального процесу від 28 червня 1985 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_127.

УДК 343.1

КЛИМЕНКО Д.С.

ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІДОВОЇ КАРТИНИ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я З МЕТОЮ ВСТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНО-ЗНАЧУЩОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ОСОБУ ЗЛОЧИНЦЯ

Досліджено слідову картину злочинів проти життя та здоров'я з метою встановлення інформації про особу злочинця. Проаналізовано їх виявлення, встановлено причинні зв'язки, що дозволяє побудувати картину події, сформувати уявні або дійсні моделі злочину, механізм його вчинення.

Ключові слова: *сліди злочину, інформаційне відображення події злочину, криміналістична інформація, дослідження матеріальних та ідеальних слідів злочину.*

Исследована следовая картина преступлений против жизни и здоровья с целью установления информации о личности преступника. Проанализировано их выявление, установлены причинные святи, что позволяет построить картину события, сформировать мнимые или действительные модели преступления, механизм его совершения.

Ключевые слова: *следы преступления, информационное отражение события преступления, криминалистическая информация, исследование материальных и идеальных следов преступления.*

Investigated the crimes against life and health to determine information about the offender. The analysis of the identification, analysis, establishing causal relationships can build a picture of events, create imaginary or real model offense, committing mechanism.

Key words: *evidence of a crime, crime mapping information, forensic information, research material and ideal traces of the crime.*

Вступ. Криміналістична характеристика злочинів розглядається як система, що складається з елементів, які включають у себе ряд компонентів. Типова «слідова картина» злочину: місце як частина матеріального середовища, що включає, окрім приміщення та ділянки місцевості, сукупність різних предметів. «Слідову картину» утворюють обставини і сліди події злочину. Їх виявлення, аналіз, встановлення причинних зв'язків дозволяють побудувати картину події, сформувати уявні або дійсні моделі злочину, механізм його вчинення. Дослідження таких слідів і речових доказів може вказати на особу злочинця, особу потерпілого та обставини події, виявити негативні обставини, сліди приховування злочину.

© КЛИМЕНКО Д.С. – здобувач кафедри криміналістики та судової медицини (Національна академія внутрішніх справ)

Постановка завдання. Метою статті є дослідити слідову картину злочинів проти життя та здоров'я з метою встановлення інформації про особу злочинця. Проаналізувати їх виявлення, сформувати уявні або дійсні моделі злочину, механізм його вчинення.

Результати дослідження. Криміналісти в більшості випадків як сліди злочину розуміють матеріально фіксовані зміни в середовищі, але виділяють й інший термін – «слідова картина» як сукупність матеріальних та ідеальних слідів злочину (відбиття в пам'яті людей).

У криміналістиці багатьма вченими поняття сліду розглядається в широкому та вузькому сенсі. У широкому розумінні слід – це будь-які зміни в матеріальному середовищі, що принципово пов'язані з подією злочину. Серед них виділяють матеріальні зміни, тобто матеріальні сліди, які належать до предмета трасології, та ідеальні відображення – сліди пам'яті (уявні образи), або ідеальні сліди, що не підлягають вивченню трасологією [3, с. 217].

Зібрані під час слідчих дій матеріальні сліди, речові докази в переважній більшості випадків піддаються криміналістичним попереднім (доекспертним) та експертним дослідженням із метою отримання інформації про обставини злочину і злочинців. Ці дослідження здійснюються в лабораторних (зазвичай стаціонарних) умовах і провадяться із застосуванням техніко-криміналістичних засобів і методів, спеціально призначених для лабораторних досліджень, а також тих, що використовуються в процесі збирання доказів (частково). Провідну роль у дослідженнях відіграють спеціальні засоби і методи. Вони досить різноманітні, повсякчас удосконалюються, поповнюються новими. Техніко-криміналістичні засоби і методи застосовуються в поєднанні, причому деякі засоби використовуються під час застосування практично будь-якого методу, а окремі – лише певного.

Для більшості злочинів проти життя та здоров'я і особи характерне утворення слідів насильства на тілі та одязі потерпілого, оточуючих предметах, порушення обстановки. За зовнішніми ознаками цих слідів і змін можна будувати висновки про механізм злочину, вік, стать, фізичну силу, навички й уміння, деякі психічні аномалії злочинця, мотиви. Пояснюючи походження слідів, їх зв'язок між собою, час і особливості освіти, слідчий може будувати ймовірні умовиводи про особу злочинця, визначати шляхи його пошуку.

Аналіз кримінальних проваджень дав змогу виділити п'ять найпоширеніших груп слідів:

1) сліди людини: ідеальні сліди (показання потерпілих, підозрюваного (обвинувачуваного), свідків-очевидців тощо); матеріальні сліди:

а) сліди відображення (зовнішності, шкіряного покриву, рук, ніг, нігтів, зубів, звуку голосу, навичок (письма, ходьби, способи дій));

б) сліди речовини – частинки (крові, волосся, нігтів, шкіри, кісток) – виділення (потожирові, слина, запах, сеча і т. д.);

2) знаряддя вчинення злочину та їхні сліди: предмети побутової, господарсько-виробничої, медичної та іншої діяльності (сокира, кухонний ніж, викрутка, шило тощо); спеціально виготовлені та пристосовані знаряддя (петля-удавка, ніж-фінка, загострена арматура тощо); випадкові предмети (каміння, шматок цементу, дошка, палиця тощо);

3) предмети, які викрадаються злочинцем: предмети, що викрадаються з корисливих мотивів (золоті сережки, персні, гроші, годинники, сумки з речами тощо); предмети – сексуальні збудники (частини жіночої білизни, хустинки, босоніжки, частини тіла та органи трупів тощо);

4) засоби сприяння вчиненню злочину: транспортні засоби (велосипед, мотоцикл, автомобіль тощо); медичні засоби, в тому числі психотропного впливу (медичні шприци та голки, нейролептики, транквілізатори, седативні препарати, антидепресанти тощо); засоби, що сприяють вчиненню сексуальних дій (презервативи тощо); засоби, що застосовуються при мордуванні жертв (наручники, паяльні лампи, мотузки для зв'язування жертв тощо);

5) інші матеріальні сліди (сліди знарядь злому, рослинного походження, ґрунтового походження, автотранспортних засобів, застосування вогнепальної зброї, холодної зброї, паління, текстильні волокна тощо) [1, с. 102–103].

Оскільки елементи (об'єкти) навколишнього середовища мають різне походження – речі, предмети, люди, – то подія злочину і його механізм, з одного боку, відображаються на матеріальних об'єктах (предметах, речах), а з другого, – у свідомості людини, при цьому створюючи численні «сліди-відбитки». Важливим завданням криміналістики стає визначення наукового підґрунтя щодо збирання та вилучення вербальної інформації, тобто роботи з ідеальними слідами.

Властивість відображення тісно пов'язана з інформацією. В етимологічному розумінні інформація – це відомості про які-небудь події, чиюсь діяльність; повідомлення про щось. У найбільш загальній формі інформація може бути визначена як властивість матерії цілеспрямовано відображатися в специфічних структурних умовах. У традиційному розумінні поняття «інформація» – це система й взаємодія, в процесі якої передаються певні відомості. У результаті такої інформаційної взаємодії властивості даних, які становлять їхню змістовну сторону, можуть бути змінені залежно від методів одержання цих даних. З погляду криміналістики інформація – це усні повідомлення та інші відомості в будь-якій формі й на будь-яких носіях [2, с. 269].

Утворення (інформаційне відображення події злочину), що належать до сфери неживої природи, за своєю сутністю є елементарними формами відображення й реалізуються у вигляді матеріально-фіксованих слідів – відбитків тих або інших особливостей взаємодіючих об'єктів. Таке відображення в криміналістиці називають пасивним, або елементарним, а результати його – елементарними матеріальними слідами-відображеннями.

Процес відображення в живій природі, де утворення сформовані у свідомості людини (свідка, потерпілого), є вищою формою відображуваних об'єктів, явищ, дій. Відображення в живій природі здійснюється в почуттєвій і раціональній формах, які властиві тільки людській свідомості, її психіці. Чуттєво-раціональне (психічне) відображення являє собою відтворення реальних об'єктів, побудову їхніх копій у матеріалі мозкового субстрату людини.

Ідеальні сліди – інформація про подію злочину й особу злочинця, яку люди знають і можуть відтворити на допиті. Однак їхній зміст (інформація про подію злочину) використовується не лише в ході допиту, а й у таких слідчих діях, як пред'явлення для впізнання, перевірка показань на місці, обшук. Ідеальні сліди злочину – криміналістично-значуща (кримінально-релевантна) інформація, сприйнята й відбита людиною у вигляді уявних (пам'ятних) образів, яка може бути ним відтворена у вербальній або іншій формі або одержана з її пам'яті засобами, припустимими для використання в кримінальному судочинстві [2, с. 269].

Ідеальний слід (мисленнєвий образ), який виникає внаслідок відображення, характеризується ознаками, що принципово відрізняють його від матеріального відображення. У криміналістичній літературі робилися спроби визначити ознаки ідеальних слідів.

Серед них зазначають: активність, вибірковість, доцільність, формування та збереження відображень, підсумовування та випереджальний характер. Крім того, ідеальне відображення, або ідеальний слід має:

а) відносну адекватність, тобто він не тотожний відображуваному об'єкту. Тому відображення завжди бідніше за об'єктивну реальність, сприйняту суб'єктом;

б) суб'єктивність, тобто уявний образ несе відбиток джерела (особи), що сприймає світ індивідуально. Тому уявний образ називають суб'єктивним, оскільки він трансформований свідомістю конкретної людини;

в) латентність, тобто його не можна сфотографувати, відокремити від матеріального носія, виявити безпосереднім спостереженням або виготовити копію тими технічними засобами, які застосовуються при роботі з матеріально-фіксованими слідами [4, с. 73].

Їхній зміст можна розкрити тільки прийомами та правилами спілкування як процесу обміну інформацією, діалогу слідчого з людьми, що є носіями ідеальних слідів, у ході допиту, перевірки показань на місці та іншими так званими вербальними слідчими діями. Йдеться про прийоми та правила мовного і немовного характеру, а також про комбінації правил і прийомів того й іншого типів. У результаті проведення цих слідчих дій слідчий одержує доказову інформацію, виражену у вербальній (словесній) формі. Це показання підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідка. Матеріалізація ідеальних слідів відбувається, як правило, в процесі спілкування учасників кримінального судочинства з використанням вербальних і невербальних засобів. У цьому зв'язку протоколи вербальних слідчих дій являють собою матеріалізоване закріплення слідів пам'яті. Саме таким шляхом вони стають доступними для стороннього спостерігача й використовуються в процесі доказування. У цьому плані ідеальні сліди принципово відрізняються від матеріальних за способами виявлення, фіксації, дослідження, де застосовуються специфічні методи та засоби роботи з такого роду слідами [3, с. 219].

Незважаючи на свою суб'єктивну природу, уявний образ досить повно й адекватно відображає об'єктивну реальність і може успішно використовуватися в криміналістичних цілях: для відшукання носіїв інформації, встановлення даних, що цікавлять слідчого, ідентифікації, встановлення та розшуку особи тощо.

Таким чином, ідеальний слід має об'єктивний зміст, відображаючи об'єктивну реальність і суб'єктивну форму, оскільки відображається у свідомості конкретної людини. А сприйняття залежить від безлічі особистісних, психологічних, фізичних якостей і станів, а тому має суб'єктивно-об'єктивний характер.

При визначенні сутності ідеальних слідів необхідно виходити з того, що ідеальні сліди в криміналістиці – це не тільки результат відображення дійсності у свідомості певної людини, а й форма збереження (відображення) відповідної інформації.

Ідеальні сліди існують об'єктивно в пам'яті людини, а обсяг інформації, який зберігається в ідеальних слідах, зазвичай більший, ніж обсяг інформації, отриманий (відновлений) із цих слідів. Завдання ж слідчого полягає в тому, щоб під час допиту та інших слідчих дій із застосуванням різноманітних техніко-криміналістичних та тактичних прийомів актуалізувати (відновити, поновити, відбудувати, витягти, оживити, отримати, дістати, добути) інформацію з цих слідів. При цьому такого роду завдання можна вважати виконаним у тих випадках, коли обсяг інформації, збереженої і отриманої, майже дорівнюють один одному [5, с. 37].

Особливістю утворення ідеальних слідів є відсутність прямого контакту між взаємодіючими об'єктами. Оскільки ідеальне відображення здійснюється у формі свідомості, то об'єктом, що відображає, є тільки людина як єдиний його носій. При утворенні матеріальних слідів об'єктом, що відображає, може також бути людина, але тільки як тілесна істота.

Комплексне дослідження ідеальних слідів передбачає і побудову їх класифікації. Ідеальні сліди доцільно класифікувати за такими підставами:

1) за фізичною природою: інформація зорова, слухова, смакова, дотикова, нюхова, просторово-часова;

2) за рівнем сприйняття: очевидна (для неї не потрібно спеціальних засобів і методів) і прихована (для якої необхідно використати спеціальні засоби та методи);

3) за процесуальним положенням особи, що дає інформацію: отримана від потерпілого, свідка, спеціаліста, експерта, підозрюваного (обвинуваченого), іншої особи (інформатора або анонімно);

4) за формою подання: вербальна (усна або письмова), графічна, знакова, конклюдентна (передається за допомогою жестів), змішана, інша;

5) за характером фактичних даних: пряма (така, що безпосередньо, однозначно підтверджує або спростовує кожну з обставин, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні) і непряма (така, що обґрунтовує проміжний факт, а через нього – обставини, які входять до предмета доказування);

6) за видом слідчої дії: виявлена в ході допиту, слідчого огляду, обшуку, слідчого експерименту, пред'явлення для впізнання, проведення експертизи, одержання висновку експерта;

7) за процесуальним значенням: процесуальна, непроцесуальна;

8) залежно від обставин, що підлягають доказуванню: про подію злочину; про винність особи у вчиненні злочину, про форму її вини й мотиви; характер та розміри шкоди; обставини, що виключають злочинність і караність діяння; обставини, що пом'якшують і обтяжують покарання; обставини, які можуть спричинити звільнення від кримінальної відповідальності; обставини, що сприяють вчиненню злочину;

9) за характером формування слідів пам'яті особистісні джерела поділяють на: осіб, що безпосередньо сприймали подію злочину або брали участь у ній (обвинувачений, потерпілий, свідок); опосередковано сприймали подію злочину (поняті, спеціалісти); на сторонніх, що не мають відношення до події злочину і його сприйняття, але володіють іншою кримінально-релевантною інформацією (спеціалісти, відомчі інспектори). Крім цього, інформація може бути позитивного (що підтверджує слідчу версію) або негативного характеру (що спростовує певну версію). Інформація також може бути об'єктивною (достовірною) або необ'єктивною (помилковою або викривленою, імовірнісною, яка надалі трансформується в достовірну або помилкову) [3, с. 221–223].

Отже, одним із джерел криміналістичної інформації є ідеальні сліди. Аналіз розглянутої проблеми ставить перед криміналістикою ряд складних проблем під час розслідування злочинів: виявлення джерела вербальної інформації – ідеальних слідів, визначення ступеня адекватності ідеального сліду, а також відшукання способів, прийомів і засобів одержання інформації про зміст ідеального сліду.

Уявний образ зовнішності людини є основою різноманітних його матеріальних відображень, що використовуються для ідентифікації цієї людини. До таких матеріальних відображень у габітології належать: опис за методом словесного портрета, суб'єктивний портрет, пластична реконструкція обличчя за черепом (скульптурний портрет).

Якщо зовнішність людини описують особи, що не знайомі з методом словесного портрета та навичкам його застосування, такі описи мають суттєві недоліки: вони несистемні, багатослівні, розмиті. Перевагою словесного портрета над іншими описами зовнішності особи є те, що він забезпечує системне й однакове визначення ознак елементів зовнішності людини, дозволяє формалізувати ознаки його зовнішнього вигляду, зашифрувати їх символами, скласти код та формулу зовнішності, як це роблять у випадках заповнення облікових карток на невпізнані трупи та осіб, зниклих безвісти, та вводу даних про зовнішність до пам'яті комп'ютера і бази даних автоматизованих інформаційно-пошукових систем.

Успішність пошуку злочинця за словесним портретом залежить, насамперед, від якості складеного опису ознак зовнішності, їх співвідношення із суб'єктивним образом, які запам'ятав очевидець.

Для точного складання словесного портрету використовуються розроблені технічні засоби та тактичні прийоми.

До найбільш розповсюджених матеріальних видів відображення зовнішності особи, які використовуються в оперативно-розшуковій діяльності та слідчій практиці, належать фотознімки (фотокартки, фотопортрети). Окрім фотографічних зображень та їх репродукцій, у слідчій практиці застосовують й інші різновиди відображення зовнішності особи – кінофільми, відеозаписи, рентгенівські знімки, друковані репродукції тощо [6, с. 7].

Висновки. Підводячи підсумок, слід відмітити, що вчасне, повноцінне та всебічне дослідження матеріальних та ідеальних слідів злочину має важливе значення для спрямування слідчо-оперативного розшуку під час розкриття та розслідування кримінальних проваджень даної категорії. Осо-

бливості особи злочинців відображаються в матеріальних, ідеальних слідах злочину та способах його вчинення. Тому дослідження слідів злочинців буде поглиблювати знання про індивідуальність особи кожного злочинця, чим буде сприяти удосконаленню розкриття і розслідування злочинів, направлених проти життя та здоров'я особи.

Список використаних джерел:

1. Шепітько В.Ю. Криміналістика: курс лекцій / В.Ю. Шепітько, В.А. Журавель та ін. – Х. : Одіссей, 2009. – 368 с.

2. Шепітько В.Ю. Криміналістика : [підручник] / [В.Ю. Шепітько, В.А. Журавель та ін] ; за ред. В.Ю. Шепітька. – [5-е вид., перероб. і доп.]. – Х. : Право, 2011. – 464 с.

3. Криміналістика. Академічний курс: [підручник] / [Т.В. Варфоломеєва, В.Г. Гончаренко, В.І. Бояров, С.В. Гончаренко та ін..] ; Акад. адвокатури України. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 495 с.

4. Біленчук П.Д. Криміналістика в питаннях і відповідях: [посібник] / [П.Д. Біленчук]. – К. : Вид. Паливода А.В., 2010. – 178 с.

5. Експертно-криміналістичне забезпечення розкриття та розслідування злочинів: практика, досвід, проблеми. Вип. 25 / ДНДЕКЦ МВС України ; за ред. О.А.Федотова. − К., 2014. – 47 с.

6. Полянська Г.С. Криміналістична діагностика та її значення у розкритті та розслідуванні злочинів (теоретичний та праксеологічний аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук (12.00.09) / Г.С. Полянська ; МВС України. Донец. юрид. ін-т. − Донецьк, 2014. − 19 с.

УДК 343.1

ОМАРОВ А.А.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТИТУТУ ПІДСЛІДНОСТІ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ОКРЕМИХ ФОРМ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Стаття присвячена проблемним питанням застосування інституту підслідності при здійсненні окремих форм міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства. Розглянуто етапи встановлення підслідності кримінального провадження, яке буде здійснюватися у порядку перейняття кримінального провадження.

Ключові слова: *підслідність, міжнародне співробітництво, перейняття кримінального провадження.*

Статья посвящена проблемным вопросам применения института подследственности при осуществлении отдельных форм международного сотрудничества в сфере уголовного судопроизводства. Рассмотрены этапы установления подследственности уголовного производства, которое будет осуществляться в порядке передачи уголовного производства.

Ключевые слова: *подследственность, международное сотрудничество, передача уголовного производства.*

The article is devoted to problem issues of application of Institute of investigative jurisdiction in implementation of certain forms of international cooperation in criminal proceedings. The stages of establishing jurisdiction of criminal proceedings, which will be implemented in order of conveying of criminal proceedings, were considered.

Key words: *investigative jurisdiction, international cooperation, taking over of criminal proceedings.*

© ОМАРОВ А.А. – здобувач кафедри кримінального процесу (Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого)